

BERTRAND RUSSELL
ȘI NAZUINȚA CĂTRE O NOUĂ MANIERĂ DE A FILOSOFA

BERTRAND RUSSELL
ȘI NAZUINȚA CĂTRE O NOUĂ MANIERĂ DE A FILOSOFA

Mirela Arsith

Abstract: *For Bertrand Russell, the analysis is not the whole task of philosophy. This remains in the service of a comprehensive aspiration which must allow the formulation of a coherent vision of the world, thus completing the partial knowledge that science offers us. Philosophy should be comprehensive and should dare to elaborate hypotheses regarding the Universe, even if the science could neither confirm nor refute them. The analysis works for such hypotheses, as it allows especially the critic and the clarification of the notices which we can consider fundamental, but which it risks to accept without a critic, such as: spirit, substance, conscience, knowledge, experience, causality, will, time. The purpose of the analysis is, thus, to allow the substitution of these vast notions of logical structures in order to “capture” the main qualities (avoiding obscurity and ambiguity), in such a manner as to promote a coherent, though still hypothetical view of the Universe. Philosophy is worth studying especially for the sake of asking questions. The questions enlarge our conception upon what is possible, diminish dogmatism and enrich our intellectual imagination.*

Key-words: *analysis, logical atomism, truth, certitude, semantic value, denotation, direct knowledge, indirect knowledge, theory of logical types, determining certainty.*

1. Sarcinile filosofiei

Programul de cercetare al filosofiei limbajului a fost elaborat și se desfășoară sub deviza: problemele filosofice sunt problemele limbajului. Problemele filosofice se nasc din limbaj, din imperfecțiunile acestuia, din opacitatea sa și din ignorarea modului său de funcționare.

Cercetările logicianului și matematicianului Gottlob Frege au fost motivate, în mare măsură, de convingerea că limbajul

natural este o sursă de „înșelătorii“ și, de aceea, el trebuie să fie înlocuit cu o limbă artificială, care să fie pentru limba naturală ceea ce este microscopul pentru ochi.

Demersurile fregeene sînt prelungite în opera lui Bertrand Russell (1872 – 1970), prin valorificare și depășire. Programul logicist este fructificat în *Principia mathematica* (1910 – 1913). Din primele sale lucrări de logică matematică apare convingerea că analizele logice depășesc în influență matematicile și logica pură, dar interesează știința și filosofia, fiecare străduindu-se în felul său de a întrupa cunoașterea lumii: știința, prin calea teoriei și a explicării nomologice; filosofia, propunînd sub formă ipotetică o concepție despre lume ce prelungește și integrează aporturile științelor pozitive. În particular, Bertrand Russell este convins că marile probleme cu care se confruntă filosofia clasică în cadrul unor confruntări seculare (realism vs. idealism, monism vs. pluralism, materie vs. spirit ș.a.), pot fi reformulate și clarificate prin recursul la analiza logică, care arată că multe dintre pozițiile exprimate în filosofia tradițională sînt consecința directă a unei „gramatici greșite“.

Ludwig Wittgenstein, unul din fondatorul filosofiei limbajului, avea să susțină că toate confuziile fundamentale (de care este plină filosofia tradițională) se nasc din ignorarea manierei în care funcționează limbajul obișnuit și că întreaga nouă filosofie este o critică a limbajului¹.

La formularea acestor idei ale filosofului de origine austriacă a contribuit, în mare parte, convingerea unui alt filosof semnificativ pentru ce avea să devină filosofia analitică în cîmpul meditației filosofice a secolului al XX – lea, Bertrand Russell, despre necesitatea de a distinge între „forma gramaticală“ a unui enunț și „forma logică“ a acestuia, între ceea ce un enunț pare să spună și ceea ce el spune efectiv.

O altă temă importantă a filosofiei limbajului a reprezentat-o problema semnificației, care s-a (re)format într-o manieră crucială, în termeni noi, după noi exigențe; ea a determinat colaborarea unor gînditori din orizonturi de investigație diferite.

BERTRAND RUSSELL
ȘI NAZUINȚA CĂTRE O NOUĂ MANIERĂ DE A FILOSOFA

Această temă devine dominantă și datorită faptului că, în ultimele decenii ale secolului al XIX – lea, se petrec unele mutații, de o maximă importanță în câmpul cunoașterii, care aveau să determine o reconfigurare a acestuia.

Așadar, cercetarea nu se mai petrece printr-o intuiție filosofică privilegiată, în maniera lui René Descartes, ci printr-o analiză logică a gândirii, de inspirație kantiană, dar înzestrată cu noi instrumente logice. Prin analiză se clarifică semnificația noțiunilor utilizate și sensul propozițiilor în care acestea sunt utilizate. În acest fel, sunt eliminate tradiționalele probleme metafizice și sunt promovate probleme filosofice noi, orientate spre investigarea limbajului (artificial sau natural).

Pentru a califica lipsită de semnificație o propoziție extrasă din filosofia lui Georg Wilhelm Friedrich Hegel trebuie ca, dincolo de existența unei mari doze de încredere, să se dispună de un criteriu în funcție de care să se evalueze astfel de enunțuri. Astfel de principii sînt promovate de noua logică și sînt asumate o dată cu noi instrumente: teoria cuantificării, teoria denotării, teoria tipurilor, calculul relațiilor.

Metodele sînt inspirate din acelea ale științelor pozitive. Se face apel la logică, observație și experiență. Din noua perspectivă, s-a susținut că filosofia nu trebuie să se delimiteze, în ansamblul unei culturi, prin obiect, ci printr-o metodă de cunoaștere *sui – generis*, ce îi poate oferi acesteia acces în „spații“ inaccesibile științei.

Filosofia încetează a mai fi valorificată ca justificare ultimă a ordinii în lume, pentru a se asuma valorizarea ei doar ca o garanție a caracterului totodată legitim și operațional al demersurilor noastre cognitive, orientate spre cunoaștere și acțiune.

La nivelul filosofiei limbajului, statutul semnificației depășește dimensiunea lingvistică și accede la acțiunea unității dintre limbaj și gândire. În demersurile lor, filosofii limbajului au urmărit să identifice metoda adecvată pentru analiza semantică a semnificației, precum și conceptele adecvate ce pot fi aplicate ca instrumente pertinente de realizare a acesteia, în scopul analizei, interpretării, clarificării și chiar a construirii limbajelor, finalitatea

constituind-o o nouă valorizare a gnoselgiei și ontologiei, ca domenii ale filosofiei.

În acest capitol ne propunem expunerea unor modelări semnificative ale problematicii și conceptelor cardinale ale semanticii, așa cum au fost ele elaborate în cadrul filosofiei analitice, mai ales din perspectivele atomismului logic și ale empirismului logic.

Filosoful american John Rogers Searle subliniază necesitatea distingării între filosofia lingvistică și filosofia limbajului ⁱⁱ.

Cea dintâi este o metodă de a rezolva problemele filosofice prin analiza înțelesurilor cuvintelor și a relațiilor logice dintre cuvintele ce aparțin limbajelor naturale. Rezultatele acestei întreprinderi sînt distincțiile și clasificările ce se realizează în cadrul unei limbi pe care o folosim pentru a descrie lumea, așa cum este ea.

Filosofia limbajului se individualizează în spațiul cîmpului specific filosofiei ca subiect, ca demers specific de analiză a unor trăsături generale ale limbajului: semnificația, referința, adevărul, actele de limbaj, dar și necesitatea logică, verificarea ș. a.

Totuși, filosofia lingvistică și filosofia limbajului sînt intim interconectate, întrucît metodele utilizate în realizarea analizelor lingvistice depind, în mod fundamental, de filosofia limbajului specifică gînditorilor care își asumă metodele respective. Modul în care acesta realizează investigația depinde de concepția generală pe care el o are despre înțelesul cuvintelor și despre modul în care acestea interacționează între ele, dar și cu lumea.

Din perspective acestei delimitări, putem afirma că Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein, Rudolf Carnap, Willard van Orman Quine, John Langshaw Austin, Peter F. Strawson și alți gînditori ce au marcat demersul logico - filosofic al secolului al XX – lea în cadrul filosofiei analitice, au fost, în diferite grade, filosofi ai limbajului.

Paradigma dominantă a filosofiei limbajului secolului al XX-lea poate fi caracterizată prin conjuncția a trei teze:

(1) semnificația unui enunț declarativ se identifică cu ceea ce filosofii au numit *condițiile sale de adevăr* sau, în alți termeni,

BERTRAND RUSSELL
ȘI NAZUINȚA CĂTRE O NOUĂ MANIERĂ DE A FILOSOFA

specificarea circumstanțelor în care enunțul este adevărat; semnificația unei expresii sub-enunțiative (de exemplu un cuvânt) este contribuția sa la condițiile de adevăr ale enunțurilor în care expresia apare. Enunțul declarativ este, prin urmare, o unitate lingvistică privilegiată; teoria semantică este în mod esențial, o teorie a semnificației a enunțurilor; această teză este formulată de Gottlob Frege și subliniată cu forță de Ludwig Wittgenstein în *Tractatus logico – philosophicus*;

(2) valoarea semantică a unei expresii complexe depinde, din punct de vedere funcțional, de valorile semantice ale constituenților săi (compoziționalitatea semnificației); modul de dependență este determinat de structura sintactică a expresiei complexe, adică de tipul de complexitate care este în joc în fiecare caz (sens și denotație la Gottlob Frege sau intensiune și extensiune la Rudolf Carnap); de altfel, această teză, precum și cea dintâi, este aproape universal împărtășită;

(3) în determinarea semnificației expresiilor, imaginile, reprezentările sau alte entități mentale, eventual asociate expresiilor lingvistice, nu sînt esențiale; considerațiile cu un caracter psihologic nu sînt acceptate în teoria semnificației; aceasta este o teză promovată cu forță de logicianul Gottlob Frege.

Filosofia analitică, în etapa ei logică, a elaborat concepte și teorii despre limbaj ce sunt valabile și astăzi. De exemplu, cuplul fregeean de sens și denotație a fost introdus pentru a elimina confuzia, frecventă în filosofia matematicilor, între semn, sensul semnului și obiectul desemnat prin semn; analiza descripțiilor definite de Russell trebuia să servească la rezolvarea problemei „entităților inexistente“ („*actualul rege al Franței*“).

În raport cu sarcinile, temele și problemele tipice, după Bertrand Russell, una din principalele sarcini ale filosofiei este de a determina care sunt acele tipuri de entități ce trebuie considerate ca avînd o existență reală. Un alt rost, la fel de important, este acela de a determina, în diferite domenii, structura cunoașterii și credibilitatea, respectiv, certitudinea. De fiecare dată, el își expune

reflecțiile filosofice împreună cu un șir de asumții ale simțului comun.

În majoritatea analizelor sale, Bertrand Russell s-a lăsat condus, în primul rând, de viziunea empiristă (pozitivistă), conform căreia cunoașterea cea mai sigură și mai credibilă este aceea de care dispunem în mod nemijlocit, prin așa - numitele date imediate, indiferent de calea pe care le obținem: simțuri, sentimente sau gânduri. Aceasta este cunoașterea directă, de care luăm la cunoștință fără mijlocirea vreunui procedeu deductiv, ci doar prin recursul la experiența senzorială. Pe baza acestui tip de cunoaștere se realizează cunoașterea indirectă sau prin descriere care oferă înțelesul inițial al termenilor folosiți într-o propoziție. Distincția între cunoașterea directă și cunoașterea indirectă este „*distincția între lucrurile pe care le avem în fața ochilor și acelea la care putem ajunge numai prin intermediul unor sintagme denotative*“ⁱⁱⁱ. Între universul faptelor și universul propozițiilor prin care omul exprimă cunoașterea există o deplină corespondență.

După filosoful englez, sarcina filosofiei este de a stabili propozițiilor, care constituie cunoașterea noastră, o anumită ordine logică înăuntrul căreia ultimele propoziții sunt admise datorită raportului logic pe care îl au cu cele precedente. Este necesar ca primele enunțuri să ofere temeiuri în baza cărora se poate gândi că au posibilitatea de a fi adevărate, ele fiind fundamentate de evenimentele observate. „*Principiul fundamental al analizei propozițiilor ce conțin o descriere este următorul: pentru a fi inteligibilă, orice propoziție trebuie să fie compusă numai din elemente constitutive de care avem cunoștință*“^{iv}. Prin analiză, propozițiile sînt transformate astfel încît ele devin „transparente“ din punct de vedere logic și ajung să conțină drept elemente numai ceea ce ne este cunoscut în mod nemijlocit.

În al doilea rând, Bertrand Russell este un apărător al principiului numit briciul lui Ockham. Acest principiu afirmă că, într-o expunere filosofică a structurii și a conținutului unui anumit domeniu al cunoașterii, trebuie eliminat tot ceea ce este nefolositor sau lipsit de necesitate^v. Filosofia ar trebui să descrie ierarhia

BERTRAND RUSSELL
ȘI NAZUINȚA CĂTRE O NOUĂ MANIERĂ DE A FILOSOFA

convingerilor noastre instinctive^{vi}, începînd cu cele pe care le susținem cel mai puternic, prezentînd-o pe fiecare cît mai izolată și mai liberă de adăugiri irelevante“. Menirea filosofiei este de a arăta că „în forma în care sînt, în cele din urmă, expuse convingerile noastre instinctive, ele nu intră în conflict, ci formează un sistem armonios“^{vii}.

Din această perspectivă, lucrurile din universul cotidian nu sunt inutile deoarece, în vorbirea obișnuită despre schimbările ce se petrec într-un obiect (culoare, forma sau loc), se presupune existența a ceva ce rămîne identic de-a lungul tuturor acestor modificări. Prin această abordare, este indicat modul în care poate fi construit un concept care să aibă aceeași funcție precum conceptul științific de „obiect“, dar să fie conceptual unei serii ale aspectelor obiectului, ale modurilor particulare ale acestuia de a se manifesta în lume.

În al treilea rînd, Bertrand Russell pleacă de la ideea că logica este însăși esența filosofiei și, de aceea, a adoptat ca metodă filosofică analiza logică. Preocuparea fundamentală a filosofului englez este de a identifica tipurile distincte de enunțuri fundamentale (atomare) există și cum se poate demonstra că celelalte enunțuri (complexe sau moleculare) sînt compuse din propoziții atomare sau sînt convertibile în astfel de enunțuri.

2. Natura adevărului, a convingerilor și aserțiunilor

Bertrand Russell susține că orice teorie despre adevăr trebuie să admită, simultan, conceptele de adevăr și fals. Gînditorii care nu au respectat aceste condiții „*au construit teorii potrivit cărora întreaga noastră gîndire ar fi trebuit să fie adevărată și, apoi, au avut cele mai mari dificultăți în a găsi un loc pentru fals*“^{viii}. Adevărul și falsul sînt proprietăți ale convingerilor și ale aserțiunilor, dar aceste valori depind „*întodeauna, de ceva din afara convingerii însăși*“^{ix}, de relația acesteia cu alte lucruri și nu de vreo calitate internă a acesteia.

În fiecare act de judecată există o minte care judecă (subiectul judecății) și există termenii respective care îi judecă (obiectele judecății). Atunci când se produce un act de convingere, există un complex în care „a crede“ este relația unificatoare, iar subiectul și obiectele sînt aranjate, într-o anumită ordine, de „sensul“ relației de a crede. Atunci când convingerea este adevărată, există o altă unitate complexă, „în care relația care era unul dintre obiectele convingerii leagă celelalte obiecte“. Când convingerea este falsă, nu există o unitate complexă alcătuită numai din obiectele convingerii. „Astfel, o convingere este adevărată atunci când corespunde unui anumit complex asociat și falsă atunci când nu corespunde“^x. Prin urmare, convingerile depind de minți în ceea ce privește existența lor, dar nu în ceea ce privește adevărul lor, care este dat de un fapt.

Întrebarea firească ce se naște în urma acestui demers este: cum putem ști ce este adevărat și ce este fals ?

După Bertrand Russell, un adevăr este „*intrinsec evident, în primul și în cel mai evident sens, atunci când avem experiența nemijlocită a faptului care corespunde adevărului*“^{xi}. Cel de-al doilea tip de evidență este graduală, de la adevărurile logicii și matematicii, pînă la judecățile care par doar ceva mai probabile decît contrarele lor. Dacă ceea ce credem ferm este adevărat, atunci se numește cunoaștere, „cu condiția să fie sau intuitivă sau inferată (logic sau psihologic) din cunoașterea intuitivă, din care rezultă logic“^{xii}. Eroarea este despre ceea ce credem că este fals. Ceea ce credem ferm, dar nu este nici cunoaștere, nici eroare, se numește opinie probabilă. Criteriul după care judecăm opiniile trebuie să fie acela al coerenței.

3. Teoria descripțiilor

Formulată pentru prima dată în anul 1903, dezvoltată, apoi, în anul 1905 în faimosul articol *Despre denotare*, care va deveni „*un model de analiză*“, teoria descripțiilor înfruntă

BERTRAND RUSSELL
ȘI NAZUINȚA CĂTRE O NOUĂ MANIERĂ DE A FILOSOFA

problema ancorării discursului logic în realitate prin calea indirectă a unei analize logice și lingvistice a expresiilor denotante.

În studiul *Despre denotare*, Bertrand Russell susține că singura proprietate semantică a unei expresii lingvistice, care să conteze pentru valoarea de adevăr a enunțurilor în care ea apare, este denotarea. „Prin <<sintagmă denotativă>> eu înțeleg o sintagmă de genul următor: un om, vreun om, orice om, fiecare om, toți oamenii, regale actual al Angliei, regale actual al Franței, centrul de masă al sistemului solar în primul moment al secolului al XX –lea, rotația Pământului în jurul Soarelui, rotația Soarelui în jurul Pământului“^{xiii}. Plecînd de la această definiție, pot fi identificate trei situații: ☞ (a) o sintagmă poate fi denotativă și, totuși, să nu denote nimic: „regele actual al Franței“; ☞ (b) o sintagmă poate să denote un anumit obiect: „actuala regină a Angliei“ (descripție definită); ☞ (c) o sintagmă poate să denote ambiguu: „un om“ (descripție nedefinită). Sintagmele denotative nu au un înțeles prin ele însele; ele reprezintă „simboluri incomplete“, dar orice propoziție în care ele apar dobîndește, în mod necesar, un sens.

Bertrand Russell e convins că forma gramaticală a enunțurilor e o structură „de suprafață“, care „ascunde“ forma lor veritabilă, de esență logică, ce reprezintă structural or semantică efectivă.

Forma logică a enunțurilor nedefinite este identificată de filosoful englez în cuantificarea existențială. Astfel, propoziția „Am întîlnit un om“, poate fi reformulată astfel: „Există cel puțin un x , astfel încît x este un om și am întîlnit un x “. Această reformulare exprimă, într-o manieră transparentă, forma logică a enunțului, expresia „un om“ fiind doar un constituent. În genere, atunci cînd definim clasa oamenilor ca fiind clasa obiectelor cărora le revine predicatul ființă umană, spunem că C (un om) înseamnă ‘, $C(x)$ și x este ființă umană ‘ „nu este tot-deauna falsă’. Această definiție face ca sintagma un om, luată izolat, să fie total lipsită de înțeles, dar conferă un sens oricărei propoziții printre ale cărei cuvinte apar și componentele sintagmei un om.

Bertrand Russell a elaborat teoria tipurilor logice, a cărei esență constă în delimitarea unor niveluri ale asertării, în funcție de obiect, ca urmare a circumscrierii posibilității de a descrie prin raportare la noi înșine și în limitele posibilităților de asertare cu sens.

În limbajul teoriei mulțimilor, regula limitării este următoarea: ceea ce cuprinde toate elementele unei mulțimi nu poate fi element al acestei mulțimi. Limitarea afectează enunțurile formate cu ajutorul cuantificatorului universal „toți“, „toate“, care nu are sens în orice condiții. Spre a formula condițiile de sens ale acestor enunțuri, filosoful Bertrand Russell le reinterpretează cu ajutorul funcțiilor propoziționale, pentru a stabili domeniul lor de semnificație. Având, de exemplu enunțul „*Toți oamenii sînt muritori*“, avem funcția „*Dacă x este om, atunci el este muritor*“, ce este adevărată pentru valorile ce formează domeniul de semnificație al acestei funcții; „ *x este ființă umană*“ implică „ *x este muritor*“, oricare ar fi valorile pe care le ia x . În consecință: ☞ (a) ‘*C (toți oamenii) înseamnă ‘dacă x este ființă umană, atunci $C(x)$ este adevărată’ este întotdeauna adevărată*’; ☞ (b) ‘*C (nici un om)* înseamnă ‘dacă x este ființă umană, atunci atunci $C(x)$ este falsă’ este întotdeauna adevărată’; ☞ (c) ‘*C (un om) înseamnă că ‘este fals că ‘ $C(x)$ și x este ființă umană’ este întotdeauna falsă*’^{xiv}. Așadar, orice funcție propozițională are un domeniu de semnificație determinat, în care sînt cuprinse argumentele pentru care funcția are valori. În interiorul acestui domeniu al argumentelor funcția este adevărată sau falsă, dincolo de ea fiind fără sens.

Bertrand Russell a numit domeniul de semnificație al unei funcții propoziționale tip logic și a propus delimitarea și ierarhizarea tipurilor logice spre a elimina paradoxurile. Regula ce se leagă de această delimitare și ierarhizare este următoarea: un întreg nu poate conține elemente care se definesc prin el însuși. Pornind de la o astfel de regulă, era necesară reconsiderarea întregii logici. Filosoful în atenție se referă la logica atomistă, care restrînge operarea cu „toate“ și admite că lumea este compusă din existențe singulare ireductibile.

BERTRAND RUSSELL
ȘI NAZUINȚA CĂTRE O NOUĂ MANIERĂ DE A FILOSOFA

După cum arăta Andrei Marga în volumul *Introducere în filo-sofia contemporană*, „Russell este autorul primei filosofii rezultate din exigențele ontologice ale logicii simbolice, așa cum aceasta a fost prezentată de el însuși. Ea se concentrează asupra relației dintre limbaj și realitate“^{xv}. Forma logică a enunțurilor este considerată ca fiind izomorfă structurii realității; forma gramaticală este pusă în acord cu forma logică a enunțurilor, iar aceasta cu structura faptelor.

Bertrand Russell susține că propozițiile atomare corespund faptelor atomare; prin înlănțuirea propozițiilor atomare cu ajutorul constant-telor logice se obțin propozițiile moleculare. Toate enunțurile ar trebui reduse la una din cele două clase de enunțuri. De aceea, limbajul curent ar trebui să fie înlocuit cu un limbaj logic perfect, în care, pentru fiecare obiect simplu nu există decât un singur cuvânt.

Teoria descripțiilor arată că analiza logică poate să releve distanța dintre gramatica de suprafață a enunțului și structura logică profundă. Dar, în același timp, apare un fel de limitare a logicii: dacă ea este în măsură să ne arate ceea ce se presupune că nu există (*regele Franței, Pegas*) ea nu este capabilă, singură, să determine „ceea ce există“. Pentru a se aborda această problemă, trebuie să se treacă de la logica pură la teoria cunoașterii, în care se va negocia cu simțul comun, cu fizica și cu psihologia.

Atomismul logic poate fi considerat ca o tentativă de a construi o metafizică, în sensul de „concepție despre lume“, nevi-ciată de limbajul obișnuit, capabilă să evite proliferarea ontologică și obscuritatea. În procesul de cunoaștere se distinge între între ceea ce este dat și ceea ce este inferat, limita fiind ceea ce este „ultim“, adică ireductibil.

Ceea ce cunoaștem sînt faptele. Un fapt are constituenți și o structură. El este exprimat de o propoziție. „*Socrate este mort*“ exprimă un fapt, ai cărui constituenți sînt „*Socrate*“ (un „particular“) și o particularitate ce convoacă acest particular. Acest fapt este ceea ce face propoziția să fie adevărată. Diferite tipuri de propoziții exprimă fapte de o natură diferită. „*Socrate nu este*

printre noi“ (fapt negativ); „*Toți oamenii sînt muritori*“ (fapt general); „*Ion crede că Scott este autorul lui Waverly*“ (fapt de credință) ș.a. Mai mult decît aceste distincții, ceea ce ne interesează este raportul faptelor cu propozițiile dar și natura acestora din urmă.

Principiul fundamental în analiza propozițiilor ce conțin descrieri a fost astfel formulat de Bertrand Russell: „*orice propoziție pe care o putem înțelege trebuie să fie compusă în întregime din constituenți pe care îi cunoaștem nemijlocit*“^{xvi}. Pentru a vorbi cu sens, trebuie să atașăm un înțeles oarecare cuvintelor pe care le folosim. De exemplu, cînd facem o afirmație despre Iulius Cezar, „*este clar că nu Iulius Cezar însuși se află înaintea minților noastre, deoarece nu îl cunoaștem nemijlocit*“^{xvii}. În mintea noastră va apărea o anumită descriere a lui Iulius Cezar: „*omul care a fost asasinat în Idele lui Marte*“. Cunoașterea prin descriere ne permite să trecem dincolo de limitele experienței noastre private. „*...putem, totuși, cunoaște prin descriere lucruri a căror experiență nemijlocită nu am avut-o niciodată. Datorită cuprinderii foarte reduse a experienței noastre imediate, acest rezultat este vital...*“^{xviii}. Propozițiile nu sînt nume, dar sînt simboluri pentru fapte. Căci, fiecărui fapt îi corespund două propoziții: cea pe care faptul o face să fie adevărată și cea pe care faptul o face să fie falsă.

Relația dintre propoziție și fapt este de o altă natură decît cea a dintre nume și ceea ce el numește. Există o identitate de structură între fapt și simbolul faptului. Această identitate, reconsiderată pentru ansamblul propozițiilor, de ce tip ar fi ele, ne determină să postulăm că lumea este complexă în mod obiectiv și că această complexitate este reflectată prin complexitatea propozițiilor. Sub rezerva, totuși, că aceste propoziții ar trebui să aparțină unei „limbi perfecte“ din punct de vedere logic.

Pentru Bertrand Russell, analiza nu constituie întreaga sarcină a filosofiei. Aceasta rămîne în serviciul unei năzuințe comprehensive care trebuie să permită formularea unei viziuni coerente despre lume, prelungind cunoștințele parțiale pe care științele le pun la dispoziția noastră. Filosofia ar trebui să fie

BERTRAND RUSSELL
ȘI NAZUINȚA CĂTRE O NOUĂ MANIERĂ DE A FILOSOFA

comprehensivă și să aibă cutezanța de a formula ipoteze cu privire la univers, cu toate că știința nu ar fi în stare nici să le confirme, nici să le infirme. Analiza lucrează în serviciul unor astfel de ipoteze căci ea permite mai ales de a critica și de a clarifica noțiunile pe care le putem privi ca fiind fundamentale dar pe care riscă să le accepte fără critică, cum sînt: spirit, materie, conștiință, cunoaștere, experiență, cauzalitate, voință, timp. Scopul analizei este, deci, de a permite substituirea acestor noțiuni vagi de structuri logice care să „captureze” principalele proprietăți fără să vehiculeze nici obscuritatea, nici ambiguitatea, în maniera de a promova o viziune coerentă, chiar dacă încă ipotetică a universului. „filosofia merită să fie studiată [...] mai degrabă de dragul întrebărilor înseși”^{xix}. Interogațiile largesc concepția noastră asupra a ceea ce este posibil, diminuează dogmatismul și ne îmbogățesc imaginația intelectuală. De această prelungire „metafizică” a analizei s-a demarcat filosoful Ludwig Wittgenstein în *Tractatus logico-philosophicus*.

BIBLIOGRAFIE

BOBOC, ALEXANDRU, *Limbaj și ontologie*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997

BOBOC, ALEXANDRU (coord.), *Semiotică și filosofie. Texte de referință*, Ed. Did. și Ped., București, 1998

FREGE, GOTTLÖB, *Sens și semnificație*, în: Mircea Tîrmoveanu; Gheorghe Enescu (coord.), *Logică și filosofie*, Editura Politică, București, 1965

IOAN, PETRU, *Logică și metalogică, incursiuni și noi conținuturi*, Editura „Junimea”, Iași, 1983

IOAN, PETRU, *Adevăr și performanță*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987

MARGA, ANDREI, *Introducere în filosofia contemporană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1998

RUSSELL, BERTRAND, *Signification et vérité*, Flammarion, Paris, 1969

RUSSELL, BERTRAND, *Despre denotare* în: Alexandru Boboc (coord.), *Semiotică și filosofie. Texte de referință*, Editura Didactică și Pedagogică, București, pp. 81 – 88/1998

RUSSELL, BERTRAND, *Problemele filosofiei*, trad. din engleză, Editura „ALL“, București, 1998

SEARLE, JOHN ROGERS(edit.) *The Philosophy of Language*, Oxford University Press, 1971

WITTGENSTEIN, LUDWIG, *Tractatus logico-philosophicus*, traducere românească de Alexandru Surdu, Editura „Humanitas“, București, 1991

NOTE

ⁱ Ludwig Wittgenstein, *Tractatus logico – philosophicus*, Ed. „Humanitas, București, 1991, p. 58

ⁱⁱ John Rogers Searle, *Introduction*, în volumul John Rogers Searle (edit.), *Philosophy of Language...*, p. 1

ⁱⁱⁱ Bertrand Russell, *Despre denotare*, în vol. Alexandru Boboc (coord.), *Semiotică și filosofie*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998, pp. 81 – 88 (p. 82)

^{iv} Bertrand Russell, *Signification et vérité*, Flammarion, Paris, 1969, p. 27

^v Bertrand Russell, *Problemele filosofiei*, Editura „ALL“, București, 1995, p. 13

^{vi} Convingerea că există o lume exterioară, independentă de percepțiile noastre și că există obiecte ce corespund datelor noastre senzoriale.

^{vii} *Ibidem*

^{viii} *Ibidem*, p. 79

^{ix} *Ibidem*

^x *Ibidem*, p. 84

BERTRAND RUSSELL
ȘI NAZUINȚA CĂTRE O NOUĂ MANIERĂ DE A FILOSOFA

- ^{xi} *Ibidem*, p. 89
^{xii} *Ibidem*, p. 91
^{xiii} Bertrand Russell, *Despre denotare...*, p. 81
^{xiv} *Ibidem*, pp. 84 - 85
^{xv} Andrei Marga, *Introducere în filosofia contemporană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p.131
^{xvi} Bertrand Russell, *Problemele filosofiei...*, p. 36
^{xvii} *Ibidem*
^{xviii} *Ibidem*, p. 37
^{xix} *Ibidem*, p. 105

ROCSIR 1 2006